

İKTİDAR BEDEN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA *WOYZECK* VE *ÇİRKİN*'DE KİMLİK SORUNU

Banu Ayten Akın¹

ÖZET

Georg Büchner, 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Alman oyun yazarlarından. Ateşli devrimcilikten zamanla küskünlük ve politik yalnızlık evresine geçmiştir. Oyun yazınında ise dönemin sosyolojik, psikolojik, iktisadi bilimsel verileri ışığında, birey ve suç ilişkisini okumaya çalışır. *Woyzeck* oyununda iktidar mekanizmasının nasıl işlediğini *Woyzeck* kişisi üzerinden analiz eder. Oyun yazarlığına antikahraman olgusunu yerleştirir. Onun küçük adamı kazanamadığı kimliği ve yapamadığı devrimi ile cinayete sürüklenir. Marius von Mayenburg günümüz Alman oyun yazarlarının en dikkat çekenlerindedir. Yaşanan postmodern çağda kapitalist sistemce yaratılan yeni mitleri okumaya çalışır. *Çirkin* oyununda yarattığı *Lette* karakteri, kimlik kaybı ve kazanımı, şey ve özne olma arasında salınan yeni küçük adamlardan biridir. Büchner iktidarın bedenini denetlemesine maruz kalan *Woyzeck* için sosyo-politik bir analiz yapar. Mayenburg, imaj takıntısına hapsedilerek özünü yaratmaktan uzaklaştırılan, formun normuna takılan *Lette* ve *Lette*ler ile yeni kitleleri anlatır. Her iki durumda da özne olması normlara bağlanmış ve kimlikleri kodlanmış bireyler söz konusudur. Bu çalışmada, ele alınan yapıtlarda, biyoiktidarın disipline ederek denetlediği, kullandığı nesne-öznelerin farklı zamanlardaki sömürüleri analiz edilir. İki oyun örneğinde, biri feodal düzen, diğeri geç kapitalizm içerisinde sömürülen bireyin kimlik sahibi olmaya çalışması ortak okumaya tabi tutulur. Karın tokluğuna çalışan ve bilimin deneği olan *Woyzeck*'in köpek konumuna indirgenmesi, kendi üretimini temsil edemeyen *Lette*'nin ise meta olarak kodlanması durumları, dramatik yapıya ilişkin oyun analiz etme yöntemiyle araştırılır.

Anahtar sözcükler: biyoiktidar, kapitalizm, erdem, güzellik, kimlik.

IN THE CONTEXT OF POWER-BODY RELATIONSHIP THE PROBLEM OF IDENTITY IN *WOYZECK* AND THE *UGLY*

ABSTRACT

Georg Büchner is a German playwright who lived in the first half of the 19th century. Over time, Buchner went from passionate revolutionary to resentment and political isolation. In the play, he tries to read the relationship between the individual and crime in the light of the sociological, psychological and economic scientific data of the period. He analyzes how the power mechanism works in *Woyzeck*'s play through the person of *Woyzeck*. He grounds the phenomenon of antihero in playwriting. His little man is dragged into murder with the identity he can't win and the revolution he can't make. His little man is dragged into murder with the identity he can't win and

---

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, banu.akin@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0752-5198

Makale türü: Araştırma Makalesi

the revolution he can't make. Marius von Mayenburg is one of the most notable contemporary German playwrights. He tries to read the new myths created by the capitalist system in the postmodern era. The character Lette he created in his play *Ugly* is one of the new little men who oscillate between loss and gain of identity, thing and being a subject. Büchner makes a socio-political analysis of *Woyzeck*, who is exposed to the power's control over his body. Mayenburg describes the new masses with Lette and Lettes, who are kept away from creating their essence by being imprisoned in the image obsession and stuck to the norm of the form. In both cases, there are individuals whose subjectivity is tied to norms and whose identities are coded. In this study, the exploitation of the object-subjects at different times, which the biopower in the artifacts disciplines and controls, is analyzed. In this study, the exploitation of the object-subjects at different times, which the biopower in the artifacts disciplines and controls, is analyzed. In two game examples, one is the feudal order and the other is the exploited individual's attempt to have an identity within late capitalism. We look at the reduction of *Woyzeck*, who works for stomach fullness and is the subject of science, to the dog position. The meta-coding of Lette, who cannot represent her own production, is investigated with the method of analyzing the dramatic structure.

Key words: biopower, capitalism, virtue, beauty, identity.

I. GİRİŞ

Georg Büchner (1813-1837), 19. yüzyılın ilk yarısına sığın hayatında, ateşli devrimcilikten küskünlük ve politik yalnızlık evresine geçmiş, yazınında ise dönemin bilimsel verileri ışığında, birey ve suç ilişkisini sosyolojik bir okumaya tabi kılmış bir oyun yazarıdır. Foucault'nun *19. yüzyılda bir aile cinayeti* adlı eserinde konu edilen Pierre Rivierre'de yaptığı gibi, Büchner de iktidar mekanizmasının nasıl işlediğini *Woyzeck*'te anlamaya çalışmıştır. Foucault'nun incelemesindeki Pierre, iktidara fersah fersah uzak bir birey olduğu kadar, onun sömürü düzeni ve haberlere sızan cinayetlerine bir o kadar yakındır. Pierre'in cinayetleri 1835, gerçek *Woyzeck*'in cinayeti 1821 yılında gerçekleşmiştir. Büchner öncü bir oyun yazarı olarak, Foucault'nun 1973 yılında yapacağı bir cinayet vakasının analizini estetize etme uğraşını, yüz yıl kadar önce vermiş gibidir. Akıl sağlıklarıyla ilgili verilen tıbbi raporlardan sonra Pierre hapse atılarak, *Woyzeck* nihayetinde asılarak cezalandırılır. Ancak Pierre'in kendine cezası da intihar seçeneğiyle bu toplumdaki uzaklaşmak olur. Gerçek katillere bakıldığında görünen o ki; milliyetçiliğin yükselişte olduğu bir Avrupa ve kıyıcı iktidarlar fonunda birey, çıkışsızlığı içinde kendine dayatılan tek eylemi yapmaktadır.

Marius von Mayenburg (1972...) genç kuşağın dikkat çeken Alman oyun yazarlarından biri olarak postmodern bir çağda yaratılan yeni mitleri okumaya çalışır. *Çirkin* (2007) oyununda yarattığı Lette karakteri, kimlik kaybı ve kazanımı, şey ve özne olma arasında salınan yeni küçük adamlardan biridir. Bu yeni model birey, ürettiği kadar bile yoktur. Kendini temsil hakkı

elinden alınmış, norma bağlanmıştır. Fenomenler dünyasında beden, Foucaultcu kavramsallaştırmayla ‘biyoiktidar’ın toplumu düzenleme nesnesidir. Üretenler çirkin olabilirken, servis eden satıcıların mutlaka güzel olması normuyla kapitalizm, toplumu büyük bir pazar olarak okur. Fuarı, yeni icat edilen prizi satmak üzere gidecek kişinin mucit Lette olamaması da gösterir ki; onun ne denli çirkin olduğunu söyleyen işverenlerce ‘ideal güzellik’ satış için yasa kabul edilmiştir. Dahası nesnelere düzeyinde sınıflandırılan öznelere bu eşitsizlik ve sömürüye isyanları da bilimce bastırılmıştır. Arzu edene yapılacak yeni yüz ve beden kimsenin ötekileştirilmediği bir normu da belirlemiş olur. Dolayısıyla koşulları yerine getiren kimse sömürülmez, herkes tüketir, herkes arzu edilebilir, herkes kimliğini değiştirme olasılığına sahiptir. Bedenin değiştirilebilirliğiyle sonsuz gibi görünen kimlik kazanma seçeneği parlak bir kimlik pazarı oluşturmaktadır. Müphem kimlik, güçsüz düşürülmüş kimlikle aynı işlevi görecektir.

Büchner iktidarın bedenini denetlemesine maruz kalan Woyzeck için sosyo-politik bir analiz yapar. Tasması erkin ellerinde köpek gibi algılanan on binlerden biri olarak öfkesini bireyselleştirmesi, yıkıcı eylemini kendi sınıfına yönelterek sağaltması istenmiştir. Kulağına akıtılan zehrin ahlaki ambalajı, Woyzeck’i sanrılar düzleminde sıkışmış bir yabancı, bir Andres (sanrısı) kılacaktır.

Mayenburg, manipüle edilep bir takıntıya hapsedilerek özünü yaratmaktan uzaklaştırılan, formun normuna takılan Lette ve Letteler ile yeni kitleleri anlatır. Onlar da Woyzeck gibi bedenleri denetlenen ve gözetlenen bireylerdir. Uyumlanarak kullanılırlar. Disipline etmek adına kendi bedenlerine hapsedilirler.

Dramatik yapı, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar aynı klasik formu takip etmiştir. Amacı uğruna engelleri aşan erdemli kahramanın peşi sıra ideal olanı anlatmıştır. 19. yüzyılın hemen ilk yarısında Büchner, erdemsiz bırakılmış anti-kahramanı Woyzeck’in peşine düşerek yüzlerce yıldır idealize edileni, bu dünyanın gerçekleriyle uyuşmadığı için bertaraf eder. Yazarın dünya algısı, çatışmayı eşitsizler arasında, iyi-kötü ayrımının ötesinde bulur.

Mayenburg da 21. yüzyılın ilk yarısında ideal olanı yaratmayı beden üzerinden dayatan sistemin yapay vaatlerini bulup bertaraf eder. İdeal güzelliği bedende tasarlayan ve bunu erdem gibi kodlayan sistemin arazlarını bulgular.

Bu araştırma betimsel modele dayalı nitel bir araştırmadır. Araştırma, literatür taraması yoluyla *Woyzeck* ve *Çirkin* oyunları örneğinde, biyoiktidarın kimlikle ilişkisini ‘yapıntının kendi

sınırlılığı düzleminde' analiz eder. Öznellik-nesnelik durumunu tespit eder ve kurgu karakterlerin imlediği kimlik sorununu araştırır.

II. İKTİDAR-BEDEN BAĞLAMINDA WOYZECK VE LETTE KARAKTERLERİNİN KİMLİK SORUNU

II.I. Büchner'in Öznesi Erdemsiz Woyzeck: *Woyzeck* (1837), Büchner'in kısa yaşamının son ve tamamlanmamış oyunudur. Küçük insanın dramını anti-kahraman olgusuyla aktaran bir oyun olarak dışavurumcu tiyatro akımının temsilcilerindedir. Klasik dramatik yapıyla çatışmak niyetindeki karşı tiyatro nidalarına da öncülük eder. Kendinden sonrasına etkisi yanı sıra, büyük bir tiyatro yazarının politik kimliğinin açıklayıcısı bir oyun olarak da okunabilir. Onun politik kimliği gösterilmeksizin Woyzeck'in kimlik sorunu açıklanamaz.

Georg Büchner, *Der Hessische Landbote* (Hessenli köy postacısı) adlı bildirisinde Woyzeck'in de içinde yaşadığı siyasi ve toplumsal atmosferi şöyle çizmiştir:

“Dük sizi emen sülüğün başıdır. Bakanları dişleri, memurları da kuyruğudur. Dükün yüksek yerlere yerleştirdiği soylu beylerin aç mideleri ülkemize yayılmış vantuz başlarıdır... dükün pelerini saraylı bay ve bayanların üstünde şehvetlerini iç içe vals ettirdikleri bir halidir. Çıbanlarını nişanlar ve madalyalarla örterler. Cüzzamlı gövdelerini değerli giysileriyle gizlerler. Halkın kızları onların hizmetçileri, orospularıdır, halkın oğulları ise bekçileri ve askerleri (Nutku, 1963, s.41)...

Oyunun yazıldığı dönemde Almanya dördü serbest, otuz beşi bağımsız olmak üzere otuz dokuz devletten oluşan bir birliktir. Milliyetçiliğin yükselişte olduğu Avrupa'da halk bir yandan orta sınıfla birlikte haklarını ele geçireceğini sanırken öte yandan yeni düzen içinde de sömürü kaynağı olmuştur. Bu gerçekliğin ortasında Büchner'in gerçek Woyzeck kişisini oyununa konuk ettiği bilinir. Gerçek Woyzeck 1824'te bir kıskançlık kriziyle öldürdüğü sevgilisinin ardından cezai ehliyeti olduğu kararıyla idama gönderilen bir küçük adamdır. Bu karışık siyasi atmosferde işsiz kalmış bir berberdir ve uzun süreli iş arama çabalarından sonra Lübeck'te bir Hollanda alayına yazılmıştır. Oyunun, onun trajedisini estetize eden kurgu mekânı -isimsiz de olsa- bu taburdur. Büchner, bu hikayeyi 13 yaşındayken babasından duymuş ve tıp dergilerinden araştırarak bir sorunsal üzerine yerleştirmiştir: Bireyi yaralayan toplum ve yarattığı deliliği suçla buluşturup cezalandıran toplum. Heiner Müller'in 1985'te Büchner ödülünü alırken yaptığı teşekkür konuşmasında dediği gibi “Woyzeck açık yaradır. Woyzeck,

köpeğin gömülü olduğu yerde yaşıyor. Köpeğin adı Woyzeck. Korkuyla, köpeğin kurt olarak dirilişini bekliyoruz (<https://www.deutschlandfunkkultur.de/heiner-mueller-hoeren-100.html>)”.

Giesen’de tıp ve felsefe okurken Fransız Devrimi’ni inceleyen Büchner, Alman ırkının kökeninin soylular değil, köylüler olduğunu söyler: “Eğer bu insanlar Alman hükümetlerini düşürmeyi ve bir monarşi ya da cumhuriyet kurmayı başarırlarsa tıpkı Fransa’daki gibi bir para aristokrasisi oluşur. Öyle olmasındansa olduğu gibi kalması yeğdir (Johann, 1958, s. 73)”. Büchner, Der Hessische Landbote’de Friede den Hütten! Krieg den Palasten (Kulübelere Barış, Saraylara Savaş) sloganıyla halkı devrime çağırır.

Soylu kişiler için hayat uzun bir Pazar günüdür, güzel evlerde otururlar, yumuşak kumaşandır giysileri, rahat yüzleri, özel bir dilleri vardır... Ya halk! Köylüler için hayat uzun bir iş günüdür, yabancılar onların gözü önünde tarlalarını yutar, gövdeleri nasır bağlamıştır, kanları soylu kişilerin yemeğinin tuzudur (Nutku, 1963, s. 41).

Büchner’in çağrısına aldığı yanıt hareketli devrimcilik yıllarına noktayı koyacaktır. Devlet tarafından kovuşturması sürerken aranıyor ilanları sokaklara asılmıştır bile... Kenar köşe politikasına olan mesafesini belli etse de zaman içinde hakları için savaştığı bir sınıfın hedefi haline gelir ve devrime olan inancını yitirir, yalnızlığına gömülür.

Yapıntıdaki Woyzeck’e gelince, Woyzeck bir taburda Yüzbaşı, Doktor ve Bando Çavuşu’nun orta yerine fırlatılmış bir köpek gibi, usu ve iradesinin elinden alınışını yaşar oyun boyunca. O devrim gücü en baştan hadım edilmiş olarak vardır. İradesini kadere, potansiyelini kendini yok edişe teslim etmiştir:

Biz yoksul insanlar. Bakın yüzbaşım: Para, para! Kimin parası yoksa. Hadi yalnızca ahlakla getirin insanı dünyaya da görelim. Ama eti de var insanın kanı da var. Yine de mutsuz kılınmış bizim gibiler bir kez, hem bu hem öbür dünyada. Öyle geliyor ki bana, göğe de çıksak biz yalnızca gök gürlemesine yardım ederdik (Büchner, 1982, s.143).

Büchner, para sahibi halk sömürücülerinin ortadan kalkmasını, köylünün kalkınmasını, karnının doymasını ister ancak köylünün bir devrim yapma bilincinin olmadığı da açıktır. Ona göre devrimleri doğuracak olan fakir ve zengin arasındaki fark, bu iki sınıf arasındaki ilişkilerdir. Fakir sınıf iyi beslendiği ve semirdiği anda devrim felce uğrar (Sayın, 1999, s.100). Oyunda bezelye ile beslenmesi karşılığında Woyzeck’i aylığa bağlayan Doktor, hümanizmayı

Sanayi Devrimi ve akabinde olguculuk ile takas eden bir usun temsilcisidir. Auguste Comte'un (1806-1837) ortaya attığı Olguculuk "ilke olarak sevgi, temel olarak düzen, erek olarak ilerleme" anlayışına dayanmaktadır. Onun altıncı bilim olarak adlandırdığı toplumbilim, pekala biyolojinin yasalarına indirgenebilir. Tarihsel olaylar, biyolojik olaylardaki zorunluluğun aynı bir zorunluluk doğurur ve böylece devrimler ve tehlikeler önceden kestirilebilir (Hançerlioğlu, 1993, s.232).

Bu anlamda Doktor'un, Pavlov'un köpeği gibi inceleme altına aldığı Woyzeck, bir öğün ve besine indirgenen yemeği, bitkinleşen bedeni, sanrılara kapılan ruhu ile dıştan bastırılmış içe yöneltilmiş bir devrimin basıncının alınması olabilir. O, duvar dibine işemek gibi toplum kurallarını alt üst edecek vasat insani ihtiyaçlarıyla doğal bir tehlikedir. Bir köpek gibi deneyin nesnesi haline gelen bu küçük adam, Doktor için kötüye giden dünyanın da sebebidir: "Gördüm Woyzeck, sokağa işedin, duvarın dibine işedin, bir köpek gibi! Üstelik üç kuruş alıyorsun günde, bir de yemek yardımı! Kötü bir şey bu Woyzeck, dünya kötüye gidiyor, çok kötüye (Büchner, 1982, s.149)"!

Kötüye giden dünyada; "Sonsuzluğu düşününce çok korkuyorum dünyanın durumundan. Bir şeyler yapmak Woyzeck, bir şeyler yapmak!" diyen Yüzbaşı, gerçeklerden yukarıda asılı kalmış bilinciyle, elinde tutabildiği son asil ideale sarılmaktadır. Yaklaşmakta olanın çanları onun için de çalmaktayken dünyayı erdemlilik penceresinden gören Yüzbaşı şöyle haykırmaktadır: "iyi bir insansın sen -ama Woyzeck ahlak yok sende! Ahlak bu, insan ahlaklı olunca yani, anlıyorsun. İyi bir sözdür ahlak. Ama kilise kutsamadan olmuş senin çocuğun, garnizonun saygıdeğer papazı diyor bunu -Kilise kutsamadan olmuş, ben söylemiyorum (Büchner, 1982, s.143)". Değeri kendi idealleri üzerinden biçimlenmiş bir dünyada küçük adamı anlamaktan katbekat uzak olan Yüzbaşı, sıklıkla onun aptallığından ve gereksiz düşüncelerinden dem vurur. Oyunun orijinalinde (basılı Türkçe çeviride farklıdır) Woyzeck kişisini ego ve id olarak ikiye bölmüşçesine onun bedenselliğine seslenir: "Woyzeck, hep arkasından kovalanıyormuş gibi. İyi bir insan böyle davranmaz, iyi bir insan, vicdanı rahat bir insan -o bir şeyler söylesin Woyzeck! Hava nasıl bugün (Büchner, 1958, s. 145)?²

Woyzeck salt bedendir. Yeme içme, boşaltım, cinsellik gibi ilkel ihtiyaçları olan bir makine bedendir. İncelenmesi, dönüştürülmesi, kullanılması, engellenmesi gereken bir id'dir. Beni Andres'le bütünleşik olarak anlaşılabilir bir küçük adam. Oyunun içinde başka bir ilişki

---

² Woyzeck, Er sieht immer so verhetzt aus! Ein guter Mensch tut das nicht, ein guter Mensch, der sein gutes Gewissen hat. - Red er doch was Woyzeck! Was ist heut für Wetter?

düzleminde verilmeyen ve sadece Woyzeck'in kendiyile konuşan Andres ses ve görüngü düzleminde bir hiçtir. Özneliği büyük Ötekilerce teslim edilmeyerek açığa alınmıştır. Geriye sistemin içinde oradan oraya savrulan, tokatlanan bir beden olan Woyzeck kalmıştır. Marie ile ilişkisinden olma çocuğunu bile Bando Çavuşu'na kaptırma tehlikesi içinde bir beden. Marie'nin "boğa gibi göğsü var, sakalı aslan yelesi gibi" diye flört ettiği Bando Çavuşu şöyle haykırmaktadır: "Tam bir dışisin sen de! Canına yandığım bando çavuşları yapalım hadi, ha (Büchner, 1982, s.149)? Büchner'in bildirisinde "halkın kızları soyluların hizmetçileri, orospuları" derken imlediği Marie'lerden biridir o da. Kurban ritüelinde ilk sırada yerini her daim alır.

Katilin kurbanı dönüştüğü bir çağın atığıdır Woyzeck. Panayır yerinde "Dünyaya kazık kakılmaz. Herkes ölecek bir gün" diye şarkı söyleyen Laternacı, bir maymunu ceket, pantolon ve kılıçla kuşatarak bir soyluya benzeten Çığırtkan, "insan gibi düşündür, üniversitede profesörlük eder, çifte atmasını, hesap yapmasını bilir" dediği atı bir insan, birey olarak takdim eden Panayırca ile birlikte içi dışına çevrilmiş bir toplum parodisi yapılmaktadır. Bir yanda hayvan-insan, öte yanda insan-hayvan fenomenleri üst üste yığılırken hiçliğe teslim edilmiş özne, çağın trajedisini sırtlanmak ve cezasını çekmek için iş başındadır. Kulağına dökülen ahlak, erdem zehrinin etkisinde sanrılara kapılan ve Marie'nin ne zaman görse içeriye karanlığı taşıdığını söylediği Woyzeck, kanlı eylemiyle pasif devrimini gerçekleştirir. Kendi sınıfına yönelen öfkesiyle gücü bertaraf edilen bir tehlikenin savuşturulmasıdır Woyzeck. Bedene tecrittir. Bastırılmadır. Uysala dönüştürülemeyenin iktidarca linç, küçük adamın olmak sorunsalına olmamak yanıtıdır. Büchner'in, bedeni giyotinle parçalanarak sağaltılan, toplumun safrası olan gerçek Woyzeck kişisini, kıskançlık gibi bir dürtüyle bireysel ve salt aşağılık bir edim olarak algılatmak isteyen çağına attığı bir tokattır.

I.II. Mayenburg'un Öznesi Çirkin Lette: Schaubüchne'de dramaturg ve yazar olan Marius von Mayenburg (1972), *Çirkin* (2007) oyununda, görüntünün kimlik sayılmasına ilişkin bir oluş sorunsalını ele alır. Lette yani oyuna ismini veren çirkin, o kadar çirkindir ki patronu, Brig'deki mühendislik fuarında yeni icadı olan bir prizi, "rezalet bir suratın olduğunu benden duyma (Mayenburg, s.9)" diyerek onun sunmasını istemez. Onun çirkin suratı, müşterileri kaybetmeye kadar gidebilecek bir yıkıcılık taşımaktadır. İd beden Woyzeck gibi çirkin beden Lette de tehlikeli ve yıkıcıdır. Bu yüzden yerine asistanı Karlmann sunumu yapacaktır. Kendi çirkinliğinin korkunç boyutunu asla fark etmeyen Lette, özünü yaratan bir edim olarak icadını kendisi sunarak 'arzulanan bir açık Özne' olmak arzusundadır. Bir plastik cerraha görünmeye karar verir ve uyandığında hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Doktorun ilmi, başyapıtı olarak

tanımladığı Lette'nin hem yüzünü hem de hayatını kökten değiştirir. Yeni görünümü onun için bir devrimdir adeta. Lette'yi iş hayatından erotizme kadar başarıdan başarıya fırlatır. Bu mutluluk uzun sürmez, birden kasabanın her yerinde ona benzeyen insanlar belirir. Doktor her hastaya Lette'nin 'benzersiz yüzünü' satmaktadır. Asistanı Karlmann da ameliyat olduğunda, Lette sandığı kadar güvenli olmayan kimliği için savaşmaya başlar. Herkesin Lette olduğu yerde Lette olmak da anlamsızdır.

Oyunun başında karısı Fanny'nin "Sen çirkinsin. Ve bu bir gerçek. Seni gören hiç kimse farklı düşünemez. Bunu bilmediğine inanmıyorum (Mayenburg, s.12)" dediği Lette, hayatında ilk defa Öteki'nin gözünde ne olduğuyla ilgili bilgiye ulaşır. Bu bilgi, iktidarca kodlanmış bir bilgidir. Tıpkı hastalık, sapkınlık gibi güzellik de formüle edilmiştir, aktarılmakta ve yeri geldiğinde kullanılmaktadır. İktidarı sınırlayan, kısıtlayan ve baskılayan olmasının yanı sıra oluşturan, inşa eden ve düzenleyen bir güç olarak ele alan Foucault'ya göre modern kimlikler, bireyin varoluşsal dünyasını kuşatan, kim olduğunu tanımlayan, normalliğin ve sapkınlığın sınırlarını belirleyen disiplinci iktidar ilişkileri tarafından üretilir. Modern kimlikler doğal olmayan, bireyin doğasıyla da ilgisi bulunmayan, öznenin ruhunun demir kafesleridir (Weir, 2014, s. 108-109).

Lette, postmodern çağın yeni tanrısı olan Doktor tarafından, Lettegiller ailesine katılmadan az önce kısa süre de olsa özgül olmayı başarır. Bu başarı, iktidarın açlığı anlık müdahalelerle bastırarak devrimi engelleyen mekanizması gibi işler. Bezelyeyle beslenerek hayatta kalma arzusu doyurulan (varlık) Woyzeck gibi Lette'ye de (varlık) olma arzusu için bir şans verilmiştir. İkisinin de varoluşları iktidar tarafından ön tanımlıdır. Birinin nefes alması, diğerkinin imaj sahibi olmasıyla eşitlenmiştir. Birinin ahlaklı olması ve bedenini dentlemesi istenirken, ötekinin güzel olması beklenir. Foucaultcu bir yaklaşımla bedeni yokluk ve varlık üzerinden cezalandıran feodal iktidarlar yerlerini kapitalist sömürü düzeni içinde onu sınıflandırarak yönetme, sömürme ve uyumlamayı tercih etmiştir. Biyoiktidar olgusu kapitalizmin gelişmesinde önemli bir unsurdur. Kapitalizm, bedenin üretim sürecine denetimli bir şekilde girerek, nüfusun ekonomik süreçlere uygun kılınmasını ister. Kapitalist üretim biçiminde, bedenin güçlerinin emek gücüne dönüştürülmesi, üretim gücü olarak kullanılması, itaat eden, uyumlu bir beden olması gerekir. Turner'ın beden sosyolojisine dayanarak Foucault, biyoiktidarın gelişimiyle hukuksal sistemin yerine normların önem kazandığı bir sistemin geldiğini söyler. İktidarın yaşamı denetleyici ve düzenleyici mekanizmalara ihtiyacı vardır ve bu denetleme ve düzenlemeyi, tam da oluşturduğu bu normlar aracılığıyla yapar. Yasalar da

norm gibi işlemeye başlar. Böylece yaşama odaklanan biyoiktidar, insanları normlara uymaya zorlayan, onları normalleştiren bir normalizasyon toplumu oluşturur (Foucault, 2010, s. 27).

“Bundan böyle bu sakat halimle yaşamak istemiyorum (Mayenburg, s.15)” diyerek Doktor’dan yeni bir yüz talep eden Lette, çirkinliği sakatlık olarak kodlayan biyoiktidarı açık eder ve yüzünden kendi rızasıyla vazgeçme formunu imzalar. Ameliyat sonrası bir nevi Lacancı ‘ayna evresi’nde kendini Öteki’nin gözünden okumak isteyen küçük adam Lette, “bu ben miyim (s.26)” diye sorar. “Bu o mu” der karısı da. Seyirci için ise tüm Letteler -makyajsız, maskesiz, metamorfozsuz- hep aynıdır. Mayenburg, illüzyon talebinde bulunmaksızın, bu çoğaltılmış Letteler, Fannyler dünyasına ‘sömürü aracı olarak beden’ izleğinde bakmayı önermektedir. Salt bezelyeyle doyurulan karınlar, püriten erdem ve ahlak anlayışıyla uyumlanan bireylerin çağı değildir. Tüketilebilecek her şeyi tüketmek, yenebilecek her şeyi yemek, alabilecek her şeyi almak üzerine bedenini değiş-tokuşa sokan, eksilten, çoğaltan nesne-bireylerin çağıdır. Bu durum, bireylerin normalleştirilmesi ve sınıflandırılması, yönetilebilmesi için bir koşuldur. Nesne olmayı Özne’lik kılma haliyle biyoiktidar kapitalizmin emrinde, işbaşındadır.

Fanny’nin çirkinen sadece sol gözüne baktığı, ideal güzelliğe eriştiğindeyse tüm yüzüne baktığı kocası Lette’ye karşı “açgözlü” bir öpüşme arzusuna kapılması, ‘yüz’ün üretilmesi, nesneleştirilmesi, erotikleştirilmesi, satışa sunulması sonrasında talep edilir meta haline gelebilir olduğunun da göstergesidir. Woyzeck oyununda, Marie’nin kendisinden küçük bandocular yapmayı talep eden Bando Çavuşu ile ilişkisinde arz-talep bağı geleneksel bir üretim düzlemindeyken, Çirkin’e konu olan ideal yüzün üretimi, kapitalist bir üretim düzleminde yerini alır.

Çirkin’in sunum için norm dahilinde tercih edilen asistanı Karlmann, Lette karşısında yüzünün fırsat ve olasılıklarını kaybetmiştir. Bu yokluk zamanını icada ve üretime ayırmak durumunda kalan Karlmann, yeni bir priz icat eder. Temsilini kendisi yapmak istediği için Lette’nin ayak izlerini takip eder ve yeni bir yüz yeni bir kimlik talep eder. “...onlar orijinal değil” diyerek kendisinin suretlerinin aslı olduğunu haykıran Lette, Scheffler tarafından “sen de değilsin (s.50)” diye paylanır. Çirkinlerin üretip güzellerin temsil ettiği çarkta, özneler de tıpkı şey’ler gibi yer değiştirebilir, süresi dolunca fazla olabilir.

Fazla olan ölür. Lette’nin 25. kata çıkıp intiharı kurgulaması gibi geleneksel kimlik kaybında ölüm kaçınılmazdır. Sonra Karlmann’la karşılaşma ve cerrahça tasarlanmış birbirinin aynı iki Lette yüzü olma anında, birbirlerini sevmeyi öğrenerek uyumlandıkları o mutlu son gelir. Ölüm

iptal edilir. Farklı olmayı performe etmiş bireyler olarak şimdi normun içinde varolma zamanıdır. Ne de olsa insani kapitalizm bunu gerektirir.

III.SONUÇ

Beden sosyolojisi, 17. yüzyıldan beri düşünürlerin ilgisini çeken bir konudur. Temsil edenden disipline edici bir yüzey olmasına kadar farklı boyutlarda, Ponty'den Foucault'ya kadar da pek çok düşünürce tartışılmıştır. Beden, id'in belirleyiciliğindeyken dürtünün, egonun belirleyiciliğinde ise benliğin taşıyıcısı olmaktadır. Woyzeck felsefe yapmaya kalkıp düşündüğünde, Yüzbaşı tarafından "çok düşünüyorsun" diye alaya alınır. Onun sınıfını ilkel benliği üzerinden okumak isteyen herkese, bedeninin idsel gereksinimleri kadar bir kimlik okuması sunar. Açtır doyurulur, çiş geldiğinde duvara işer, cinselliği kutsanmamış, üretimi ahlaksızdır, üst ustan yoksun bir ilkel/ötekidir, cezalandırılması gerekir, iktidarın kendisine gösterdiği cezanın nevini kendi ediminde de taşır ve uygular.

Lette'nin bedeni ise dönüşüm şansı olan bir bedendir, düzenlenirse kendini ve ürettiğini temsil edebilir, erotik arzuya maruz kalabilir, normun üzerine çıkarak ideal bir boyuta taşınabilir, sonsuzmuş gibi yanılığında dondurulabilir. Sınırları aşabilirmiş gibi takdim edilir. Taşıdığı risk ise, kimliğin kaybını da getirecek olan çoğaltılma/kopyalanma riskidir, ki bu bedene tekrar bir sınır çizer. Bu risk, görünen veya görünmeyen sömürülenlerden olma tercihinde almaya değer bir risk olarak dayatılır.

İktidar, bireyle kurduğu ilişkide onu yönetmek ve uysallaştırmak adına varlık katmanında bir yüzey olan bedenini hedef alır. Pastoral iktidarın sürü-çoban ilişkisinde konumlandığı küçük adam, topluluğunun içinde soy ve dinle tektipleştirilerek sömürülürken, modern sonrası çağda beden üzerinden estetik tektipleştirmeye maruz bırakılmıştır.

İdeal olanı sürekli yenileyerek aşılması gereken bir norm haline dönüştüren pazarıyla kapitalizm, 'özünü temsil edemeyen insanı' kimlik kısırdöngüsü içinde, isyan ya da devrim yerine, olmakla olmamak arasında salındırır.

Feodal düzenin fazlası Woyzeckler karanlık varlıklardır, devrime ışık tutacak meşaleleri ellerinden alınmıştır.

Kapitalist düzenin fazlası Letteler ise suretleri kendinden gerçek varlıklardır. Bedenleri dışında devrim yapacak mecraları yoktur.

Sorunları kendinden önce kodlanmışlar olarak özlerine değil, cisimlerine varlık eden şey'lerdir her biri.

Hep de olurlar hiç de... Kurban da olurlar kahraman da...

KAYNAKÇA

Büchner, G. (1982). *Bütün oyunları* (A. Çalışlar, A.Cimcoz, H.Kuruyazıcı, çev.). İstanbul: Adam yayınları.

Büchner, G. (1958). *Werke und briefe*. Wiesbaden: Insel-Verlag.

Foucault, M. (2010). *Cinselliğin tarihi*, (Tanrıöver, H.U. çev.), İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Foucault, M. (2018). *19. Yüzyılda bir aile cinayeti: Annemi, kız kardeşimi, erkek kardeşimi katleden ben Pierre Riviere*, (Yıldırım, E. Özgüner, A. çev.), İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Grosse, W. (1988). (Interpretiert von) *Der Hessische landbote / Woyzeck*, Oldenburg Int.

Hançerlioğlu, O. (1993). *Düşünce tarihi*, İstanbul: Remzi K.

Johann, E. (1958). *Büchner*, Hamburg: Rowolt Taschenbuch verlag.

Mayenburg, M. (2007), *Çirkin*, (Biliş, S. Çev.). Yayımlanmamış DT Dramaturji bürosu metni.

Nutku, Ö. (1963). *Modern tiyatro akımları*. Ankara: Dost yayınları.

Oranlı, İ. (2012). *Biyo-politikanın doğuşu ve Foucault'cu eleştiri*. Cogito Dergisi, 70-71.

Salihoğlu, H. (1993). *Alman kültür tarihi*, İstanbul: İmge yayınları.

Sayın, Ş. (1999). *Devrimci dram yazarı Georg Büchner*, İstanbul: Multilingual.

Weir, A. (2014). Taylor ve Foucault arasında modern kimlikler (Ö. Avcı, F. Mollaer, çev.). F. Mollaer, *Kimlik politikaları: Tanınma, özdeşlik ve farklılık* (105-132) içinde. İstanbul: Doğu Batı yayınları.

Heiner Müller hören (1995). <https://www.deutschlandfunkkultur.de/heiner-mueller-hoeren-100.html>, Erişim tarihi: 22/11/21.